

DA LI SU PODACI POPISA STANOVNIŠTVA ZAISTA BEZBJEDNI?

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

SEE / CHECK

Funded by
the European Union

O PROJEKTU

Ovo istraživanje sprovedeno je u okviru projekta pod nazivom „The Population Census in Montenegro: A Tool for Development or a Source of Misinformation?“, koje Društvo statističara i demografa Crne Gore (DSD) realizacije u saradnji sa SEEChek mrežom. Projekat finansira Evropska unija, a njegov glavni cilj je jačanje otpornosti relevantnih aktera – uključujući medije, nevladine organizacije i građane – na pogrešno tumačenje i zloupotrebu podataka iz popisa stanovništva. Kroz kreiranje kredibilnog sadržaja i pokretanje digitalne kampanje, projekat će unaprijediti razumijevanje podataka popisa i smanjiti širenje dezinformacija.

Prva tema koju smo istraživali u kontekstu medijskih objava od 11. januara 2025. godine, odnosi se na sajber incident u informacionom sistemu Uprave za statistiku, kao i spekulacije o uzrocima napada koje kruže društvenim mrežama.

Ostajemo otvoreni za vaša pitanja u vezi sa tumačenjem i interpretacijom popisnih podataka koja nam možete dostaviti na mail adresu *demostat.me@gmail.com*.

Društvo statističara i demografa

UVOD

Tokom januara 2025. godine, u fokusu javnosti našlo se pitanje sigurnosti podataka Uprave za statistiku (MONSTAT), nakon što je prvi put javno problematizovan sajber incident koji se desio u ovoj instituciji još u novembru 2024. godine.

Činjenica da je javnost o incidentu obaviještena tek u januaru – dva mjeseca kasnije – izazvala je dodatne sumnje u transparentnost institucije, uzroke sajber incidenta, kao i otvorilo ključno pitanje – da li su podaci popisa stanovništva 2023. godine zaista bezbjedni i kakve mjere zaštite se primjenjuju?

ŠTA ZNAMO O SAJBER INCIDENTU U INFORMACIONOM SISTEMU MONSTAT-A?

Dnevni list Pobjeda je 11. januara 2025. godine prvi objavio informaciju da je Uprava za statistiku bila meta sajber napada, koji se desio 14. novembra 2024. godine. Prema pisanju ovog medija, napadači su zaključali određene podatke i zahtijevali otkup, dok je MONSTAT, kako se tvrdilo, prikrivao incident u pokušaju da problem riješi interno, bez pomoći stručnjaka za sajber bezbjednost. Ova vijest izazvala je veliku pažnju javnosti i otvorila pitanje sigurnosti podataka prikupljenih tokom popisa stanovništva.

Ubrzo nakon toga, MONSTAT je izdao zvanično saopštenje, potvrđujući da se napad zaista dogodio, ali da su svi podaci uspješno vraćeni zahvaljujući rezervnim backup sistemima. Naglašeno je i da popisni podaci nijesu bili ugroženi, jer se nalaze u offline režimu, odnosno nijesu povezani s internetom čime su zaštićeni od sajber napada. U svom reagovanju, MONSTAT je negirao da je pokušao prikriti incident, ističući da su nadležni organi obaviješteni o napadu i da je izrada konačnog nalaza u toku. Međutim, MONSTAT u jedinom obraćanju javnosti ovim povodom, nije precizirao datum i vrijeme prijave sajber incidenta, čime je podgrijao sumnje da se sajber incident držao u tajnosti.

Tema sajber napada brzo je postala predmet javne rasprave na društvenim mrežama. Predsjednik Odbora za bezbjednost i odbranu Skupštine Crne Gore i lider DNP-a, Milan Knežević, na svom X-nalogu ironično je komentarisao da je „opet neko išao na porno sajtove“, implicirajući da je neodgovorno korišćenje interneta od strane državnih službenika moglo doprinijeti ovom napadu. Ovaj komentar dodatno je podstakao polemike i nepovjerenje u bezbjednosne mjere MONSTAT-a. Reakcije MONSTAT-a na ovu objavu koju je prenijelo više medija, su izostale.

ZAŠTO JE SIGURNOST POPIISNIH PODATAKA VAŽNA?

Popis stanovništva iz 2023. godine sadrži detaljne informacije o građanima, uključujući: ime i prezime; JMBG; adresu stanovanja; broj članova domaćinstva i druge; obrazovni i ekonomski status; nacionalnu i vjersku pripadnost i druge, čime čine najdetaljniju bazu o licima koja žive u Crnoj Gori. Upravo zbog ličnih podataka, popisni podaci postaju atraktivna meta za sajber napade. Napadači najčešće pokušavaju da:

- Zaključaju podatke i traže otkup (ransomware napad);
- Manipulišu podacima kako bi narušili povjerenje u institucije;
- Lične podatke lica zloupotrijebe u različite svrhe;

Zbog ovoga, statističke institucije moraju primjenjivati najsavremenije standarde zaštite kako bi spriječile neovlašćen pristup i eventualne manipulacije i zloupotrebe ličnim podacima, kao i vršiti redovnu kontrolu ispunjenosti ovih standarda.

KLJUČNI POJMOVI U VEZI SA ZAŠTITOM PODATAKA

1 Statistička povjerljivost

- podrazumijeva zaštitu identiteta pojedinaca i informacija dobijenih u statističke svrhe. Nijedan podatak ne može biti objavljen na način koji omogućava identifikaciju pojedinca. Na primjer, informacije prikupljene tokom popisa koriste se samo u agregiranoj formi (npr. broj domaćinstava po opštinama) i ne otkrivaju lične podatke.

2 Bezbjednost statističkih podataka

- institucionalna politika zaštite koja prepoznaje rizike, sprečava neovlašćen pristup, izmjene ili gubitak podataka.

3 Revizija IT Sistema u dijelu primjene i poštovanja mjera informacione bezbjednosti

- proces procjene i provjere usklađenosti informacionog sistema sa propisanim mjerama zaštite podataka, koji sprovodi Državna revizorska institucija (DRI). Cilj revizije je utvrđivanje da li su važeći propisi, kao i sigurnosni protokoli i adekvatno primijenjeni u skladu sa zakonima i standardima informacione bezbjednosti, kako bi se osigurala zaštita podataka od neovlašćenog pristupa i zloupotrebe.

KAKO SE GARANTUJE I KONTROLIŠE SIGURNOST POPISNIH PODATAKA?

Za zaštitu popisnih podataka MONSTAT primjenjuje nacionalne i međunarodne standarde, uključujući:

- Zakon o informacionoj bezbjednosti
- Uredba o mjerama informacione bezbjednost
- Zakon o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike Crne Gore
- Zakon o popisu stanovništva, stanova i domaćinstava
- Interna pravila i uputstva MONSTAT-a (pored redovnih devet, u cilju povećanja sigurnosti podatka popisa stanovništva usvojeno je i dodatnih devet internih pravila i procedura).

Preporuke međunarodnih organizacija, poput UNECE i Evropske komisije, nalažu da popisni podaci moraju biti čuvani u izolovanim sistemima sa višeslojnim zaštitama, uključujući:

- ✓ Fizičku zaštitu servera
- ✓ Enkripciju podataka
- ✓ Redovne sigurnosne provjere
- ✓ Ograničeni pristup podacima

Posljednji izvještaj o reviziji IT sistema MONSTAT-a u dijelu primjene i poštovanja mjera informacione bezbjednosti Državna revizorska institucija objavila je u julu 2020. godine.¹ Dato je šest preporuka za unapređenje informacione bezbjednosti MONSTAT-a. Međutim, informacija da li su ove preporuke i ispunjene odnosno ojačana informaciona bezbjednost MONSTAT-a, nije dostupna javnosti i ne nalazi se u posjedu DRI. Ova institucija praksu izrade i objavljivanja izvještaja o realizaciji preporuka uvela je tek od 2022. godine.²

Na osnovu rješenja o slobodnom pristupu informacijama dobijenih od Uprave za statistiku³ i Državne revizorske institucije, kao i dostupnih informacija na sajtu Uprave za statistiku, Društvo statističara i demografa utvrdilo je sledeće:

¹ <https://dri.co.me/doc/Izvještaj%20o%20reviziji%20informacionog%20sistema%20Uprave%20za%20statistiku%20u%20dijelu%20primjene%20i%20poštovanja%20mjera%20informacione%20bezbjednosti.pdf>

² Rješenje DRI o slobodnom pristupu informacijama na zahtjev Društva statističara i demografa, UPI 06-037/25-2/2, od 31.03.2025. godine

³ Rješenje Uprave za statistiku o slobodnom pristupu informacijama na zahtjev Društva statističara i demografa, 10-037/25-157/2, od 05.02.2025. godine

DA LI SU PODACI POPISA STANOVNIŠTVA ZAISTA BEZBJEDNI?

DA – podaci popisa su u potpunosti zaštićeni od sajber napada, jer se nalaze u offline režimu, van dometa interneta;

ALI – nijesu potpuno zaštićeni od prirodnih katastrofa i drugih rizika koji mogu dovesti do fizičkih oštećenja sistema, što bi moglo ugroziti integritet popisnih podataka.

DA LI SE SAJBER INCIDENT SKRIVAO OD NADLEŽNIH ORGANA?

NE – Suprotno tvrdnjama pojedinih medija, Uprava za statistiku ipak nije prikrivala sajber incident. Nadležni organi su o napadu obaviješteni 15. novembra 2024. godine u 10:00, dok se incident dogodio 14. novembra 2024. u 23:45.⁴

ALI – Uprava za statistiku o ovom problemu nije upoznala Savjet za statistiku stručno tijelo koje okuplja 17 predstavnika različitih institucija s ciljem praćenja potreba korisnika i unapređenja sistema zvanične statistike, što se zaključuje na osnovu zapisnika koji su javno dostupni.⁵

⁴ Rješenje Uprave za statistiku o slobodnom pristupu informacijama na zahtjev Društva statističara i demografa, 10-037/25-157/2, od 05.02.2025. godine

⁵ <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=2289&pageid=14>

ŠTA MONSTAT TREBA DA POBOLJŠA?

▪ **TRANSPARENTNOST U IZVJEŠTAVANJU O SIGURNOSNIM INCIDENTIMA**

– javnost mora biti pravovremeno obaviještena o uzrocima i posljedicama sajber incidenta koji se desio, kako bi se spriječile dezinformacije i povećalo povjerenje u sigurnost podataka koji građani dostavljaju za potrebe zvanične statistike;

▪ **REAGOVANJE U SLUČAJU ZLOUPOTREBE I POGREŠNE INTERPRETACIJE PODATAKA I DOGAĐAJA KOJI SE ODNOSI NA RAD UPRAVE ZA STATISTIKU U SKLADU SA ČLANOM 11 ZAKONA O ZVANIČNOJ STATISTICI**

– MONSTAT bi morao aktivnije reagovati kada političari i drugi, plasiraju netačne informacije kako bi se zaštitio profesionalni integritet institucije i zaposlenih, od neprofesionalnih uticaja bilo koje vrste;

▪ **IMPLEMENTIRA REZERVNU LOKACIJU U OKVIRU DRŽAVNOG CENTRA ZA OPORAVAK OD KATASTROFA U BIJELOM POLJU**

- kako bi u slučaju havarije, rezervni centar mogao preuzeti rad sistema i podaci bili zaštićeni od nepogoda bilo koje vrste;

▪ **OBJAVI IZVJEŠTAJ O ISPUNJENJU PREPORUKA DATIH U REVIZORSKOM IZVJEŠTAJU DRI OD 30. JULA 2020. GODINE** u cilju poboljšanja informacione bezbjednosti;

▪ **EDUKACIJU JAVNOSTI O ZAŠTITI PODATAKA**

– građani treba da budu informisani kako se podaci koriste i čuvaju, kako bi se jačalo povjerenje u buduće statističke akcije.